

Генріх Генріхович КАЗАРЯН

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту освіти,
ДНЗ «Інститут менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Казарян, Г. Г. Оцінка результативності інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні / Генріх Генріхович Казарян // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 286-291. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті проаналізовано дієвість та результативність інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. Автором було встановлено, що низька продуктивність праці осіб з інвалідністю збільшує собівартість продукції, а підвищення цін в умовах жорсткої конкуренції практично неможливе, тому прибутки відповідних спеціалізованих підприємств низькі. На основі проведеного аналізу побудована багатofакторна лінійна модель, яка дозволяє визначити оптимальне співвідношення використання інституційних факторів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Ключові слова: особи з обмеженими фізичними можливостями; соціально-економічне забезпечення; інституційні фактори.

Genrikh Genrikhovych KAZARIAN

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Educational Management,
Institute of Educational Management
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ASSESSMENT OF THE RESULT OF INSTITUTIONAL REGULATION OF SOCIAL AND ECONOMIC PROVIDERS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE

Abstract

The article analyzes the effectiveness and effectiveness of institutional regulation of socio-economic provision of persons with disabilities in Ukraine. The author found that the low productivity of persons with disabilities increases the cost of production, and the increase of prices in conditions of severe competition is practically impossible, therefore the profits of the corresponding specialized enterprises are low. On the basis of the conducted analysis, a multifactorial linear model is constructed that allows determining the optimal ratio of the use of institutional factors for the socio-economic provision of persons with disabilities in Ukraine.

Keywords: persons with limited physical abilities; socio-economic provision; institutional factors.

JEL classification: L31

Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку передбачає повну консолідацію наявних ресурсів при оптимальному задіянні резервів. Недовикористання потенціалу осіб з інвалідністю в соціально-економічній сфері знижує темпи розвитку національної економіки. Залучення осіб з інвалідністю до процесів соціально-економічного розвитку потребує попереднього впровадження комплексу заходів зі сприяння їх оперативній адаптації до економічних реалій та інтеграції в економічне середовище на засадах рівності та повноправності.

Проблеми інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні розглядають в своїх працях Гонта О. І, Гришова І. Ю., Дяченко О. П., Маркіна І. А, Шестаковська Т. Л., Ніколюк О. В., Галицький О. М. [1-10] Проте, в їх роботах не проведено оцінка результатів реалізації програм інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю

Мета статті – проаналізувати дієвість та результативність інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

З метою комплексного аналізу результативності інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні було оцінено рівень виконання заходів Державної цільової програми „Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів” на період до 2020 року”, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 706.

Відповідно наказами Мінрегіону від 10.09.2012 р. № 463 та Держархбудінспекції від 27.09.2012. р. № 158 затверджено відповідні плани заходів із виконання Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 706. Згідно із зазначеними планами заходів Мінрегіоном та Держархбудінспекцією постійно здійснюються заходи із популяризації положень Конвенції про права інвалідів в частині забезпечення виконання вимог законодавчих актів та нормативних документів щодо людей з інвалідністю [28].

У 2017 році наказом Міністерства інфраструктури України від 14.04.2017 р. № 143 утворено постійно діючу Робочу групу з питань доступності для осіб з інвалідністю транспорту, об'єктів транспортно-дорожньої інфраструктури та поштового зв'язку. До повноважень Робочої групи віднесено опрацювання пропозицій щодо забезпечення, дотримання та реалізацію прав і свобод осіб з інвалідністю, виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що заважають особам зазначеної категорії у задоволенні їх повсякденних потреб, відповідно до вимог Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Під час засідань Робочої групи, які відбулися 20.04.2017 р. та 12.10.2017 р., розглянуто стан виконання завдань, визначених планом організації підготовки актів, необхідних для забезпечення реалізації завдань, визначених планом організації підготовки актів, необхідних для забезпечення реалізації Указу Президента України від 13.12.2016 р. № 553 та Планом заходів з рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю, до першої доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року, затверджений розпорядженням від 28.12.2016 р. № 1073, а також прийнято рішення щодо подальшої їх реалізації.

У результаті проведеного аналізу автором було встановлено, що низька продуктивність праці осіб з інвалідністю збільшує собівартість продукції, а підвищення цін в умовах жорсткої конкуренції практично неможливе, тому прибутки відповідних спеціалізованих підприємств низькі. Крім того, підприємства інвалідів, зазвичай, велику увагу приділяють підтриманню соціальної сфери: утримують відділи реабілітації, медичні кабінети, бібліотеки, клуби, кімнати відпочинку, оскільки соціальні стимули мають не меншу вагу у системі мотивації інвалідів до праці, ніж стимули економічного характеру. Тобто, переважна більшість коштів державного бюджету, які щороку спрямовуються на підтримку громадських організацій інвалідів, витрачаються на утримання соціальної інфраструктури [2]. Таким чином, практика показує, що умови роботи організацій, які використовують працю інвалідів, набагато складніші за звичайні. Тому вони потребують підтримки з боку держави. Форми державної підтримки підприємств інвалідів можуть бути різними: пільгове оподаткування, грошові компенсації, державне замовлення, монополізація випуску окремих видів продукції, квотування закупівель, пільгове кредитування, бюджетне субсидування.

Таким чином, спеціалізована зайнятість, що надає потенційні можливості для працевлаштування осіб з інвалідністю має переваги і недоліки.

У більшості випадків для осіб з інвалідністю спеціалізоване робоче місце є єдиною реальною можливістю отримати оплачувану роботу. У той же час, для звичайних підприємств, на яких існують спеціалізовані види робіт і створені робочі місця для осіб з інвалідністю, – це можливість отримати кваліфікованого і досвідченого працівника. Основними недоліками спеціалізованої зайнятості осіб з інвалідністю є:

-
- заробітна плата на спеціалізованих підприємствах, як правило, дуже низька через брак сучасних технологій, несприятливі умови праці;
 - забезпечення осіб з інвалідністю спеціалізованими видами робіт вимагає додаткових коштів, а тому суперечить прагненню підвищувати продуктивність праці на таких спеціалізованих підприємствах;
 - спеціалізовані види робіт, хоча і необхідні для окремих груп людей, можуть призвести до ізолювання осіб з інвалідністю від інших категорій працівників і створити негативне уявлення або стереотип для суспільства в цілому.

До теперішнього часу держава не виявила своєї заінтересованості у збереженні таких спеціалізованих підприємств як інституту соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, і, перш за все, тих осіб, які за станом здоров'я не можуть працювати у звичайних виробничих умовах. У державі відбувається поступове руйнування мережі спеціалізованих підприємств.

Таким чином, у період формування ринкових відносин гостро стоїть питання виживання спеціалізованих підприємств і забезпечення їх реабілітаційного статусу.

Зауважимо також, що у більшості країн світу теж існують спеціалізовані підприємства, які використовують працю осіб з інвалідністю. Разом із тим, такі підприємства розглядаються не як найкраще місце для осіб з інвалідністю, а як «запасний варіант» працевлаштування у випадку, коли немає можливості знайти місце роботи на загальних для всіх умовах. На таких підприємствах використовується праця інвалідів із значним ступенем втрати здоров'я, для яких фізично неможливо або надто важко створити необхідні умови праці на звичайному підприємстві. Більшість інвалідів, працевлаштованих на спеціалізованих підприємствах (у спеціалізованих майстернях) у цих країнах, мають обмежені інтелектуальні можливості [2].

Великим резервом у інституційному регулюванні ринку праці осіб з інвалідністю є їх зайнятість та організація ними власної справи. Проте робота із особами з інвалідністю по навчанню основам підприємництва, професійній допомозі та психологічній підтримці, поки що, не приносить відчутного ефекту.

Передусім підкреслимо, що роль малого підприємництва в системі соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю проявляється через такі його економічні й соціальні функції: створення певного спектру товарів і послуг; сприяння в реалізації творчого потенціалу осіб з інвалідністю; створення нових робочих місць для осіб з інвалідністю, які бажають працювати; пом'якшення соціальної напруги через використання праці цих соціально вразливих груп населення; можливість інтеграції осіб з інвалідністю у сучасне суспільство, виведення їх із замкненої соціальної системи чи повної ізоляції; формування в осіб з інвалідністю відчуття повноцінних членів суспільства.

В Україні, на жаль, рівень зайнятості на малих підприємствах протягом 2016-2018 рр. становив лише близько 11% населення у працездатному віці. Найгірші показники зайнятості на малих підприємствах спостерігаються у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях – менше 5,0% [1; 5].

Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення в Україні станом на 1.01.2018 року становила 63 од., що на 12 од. менше, ніж у 2016 році. Найбільша частка найманих працівників (25,2%) зайнята у сфері торгівлі, 20,8% найманих працівників підприємств малого бізнесу зайняті в сфері операцій з нерухомістю, у промисловості в сфері малого бізнесу працюють 17,4% працівників [1; 5].

Усе викладене дає підстави для висновку про те, що оцінку результативності інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю доцільно здійснювати на основі моделі, яка дозволяє визначити оптимальне співвідношення використання інституційних факторів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Для вирішення цього завдання пропонується використати багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз. Робочою гіпотезою слугувала ідея, суть якої полягає в тому, що ефективне використання інструментів інституційного регулювання може забезпечити збільшення рівня соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Факторні ознаки ($x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8$) – складові важелі впливу на соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю, відповідно середній розмір місячної пенсії за інвалідністю; середньомісячна заробітна плата; чисельність інвалідів у числі учнів професійно-технічних навчальних закладів; чисельність інвалідів у закладах вищої освіти; чисельність працевлаштованих інвалідів службою зайнятості; навантаження незайнятого населення на одне вільне робоче місце; кількість вільних робочих місць для інвалідів; витрати державного бюджету на здійснення медичної, соціальної, трудової та професійної реабілітації інвалідів. Період аналізу – 9 років.

Автором розроблена багатофакторна лінійна модель, рівняння якої має вигляд:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5 + a_6x_6 + a_7x_7 + a_8x_8.$$

Для визначення параметрів моделі – коефіцієнтів цього рівняння використано метод найменших квадратів, а як інструмент – пакет аналізу Microsoft Excel

Реалізовані технології дозволили одержати рівняння моделі:

$$y = 966,8016 - 0,51x_1 + 0,69x_2 - 0,09x_3 - 0,023x_4 - 0,042x_5 - 10,5x_6 + 0,0001x_7 - 1,64x_8.$$

Середня похибка апроксимації для цієї моделі дорівнює нулю, що дозволяє рекомендувати використання цієї моделі для прогнозування. Оцінка статистичних характеристик множинної регресії – показника множинної кореляції й коефіцієнта детермінації, а саме $R^2 = 1$, яка здійснена в роботі, дозволяє судити про тісноту зв'язку між результативною ознакою й набором досліджуваних факторів. Для визначення рівня впливу факторних ознак розраховані часткові коефіцієнти еластичності (табл. 1).

Таблиця 1. Результати розрахунків коефіцієнтів еластичності

	пенсія	заробітна плата	чисельність інвалідів у закладах професійно-технічної освіти	чисельність інвалідів у закладах вищої освіти	чисельність працевлаштованих інвалідів	навантаження на 1 вільне робоче місце	кількість вільних робочих місць для інвалідів	витрати на реабілітацію
Коефіцієнт еластичності	-0,205	0,662	0,01	-0,089	0,24	-0,142	0,03	-0,278

Оцінка значень часткових коефіцієнтів еластичності, дозволяє стверджувати, що із збільшенням середньомісячної заробітної плати, кількості вільних робочих місць для інвалідів на один відсоток чисельність працюючих інвалідів збільшиться відповідно на 0,662% та 0,03%, а зі збільшенням, наприклад, середнього розміру місячної пенсії за інвалідністю, навантаження на одне вільне робоче місце на один відсоток – чисельність працюючих інвалідів зменшиться відповідно на 0,205% й 0,142%.

Прогнозування значень результативної ознаки – результативність інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю – потрібно здійснювати у два етапи. На першому етапі, використовуючи динамічні ряди, прогнозується тенденція розвитку різних видів факторів за допомогою лінійних моделей. Знаючи прогнозні значення факторних змінних, можна спрогнозувати рівень соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, використовуючи багатофакторну модель та результативність його інституційного регулювання. У розвиток попередніх тез підкреслимо: без удосконалення існуючого механізму інституційного регулювання в найближчі роки не відбудеться прискорене зростання рівня соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. Повільні темпи приросту кількості нових робочих місць для осіб з інвалідністю, низька зацікавленість роботодавців у прийнятті на роботу осіб з інвалідністю, відсутність безбар'єрної виробничої і соціальної інфраструктури, незадовільний стан забезпечення осіб з інвалідністю спеціальним автотранспортом, поступове руйнування мережі спеціалізованих підприємств не дають можливості для розширення «поля» прикладання трудових зусиль осіб з інвалідністю. До того ж, посилення негативних наслідків фінансової кризи у вигляді обмеження можливостей держави для підвищення соціальних допомог і пенсій за інвалідністю, може призвести до зростання проблем бідності та соціальної незахищеності цієї категорії громадян.

Асиметричність зайнятості осіб з інвалідністю зумовлена також нерівномірністю територіального розміщення спеціалізованих підприємств інвалідів. Таким чином, стратегія інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в регіонах, де ситуація є найбільш складною, повинна передбачати заходи, спрямовані на активізацію зусиль органів соціального захисту, місцевої влади стосовно соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, а саме сприяння зайнятості,

стимулювання роботодавців щодо створення нових та збереження існуючих робочих місць для інвалідів тощо.

На основі кореляційно-регресійного аналізу здійснено оцінку результативності інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні шляхом розрахунку впливу сукупності факторів на рівень соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, у результаті чого автором з'ясовано: з підвищенням середньомісячної заробітної плати, зі збільшенням кількості вільних робочих місць для інвалідів чисельність працюючих осіб з інвалідністю збільшиться (коефіцієнти еластичності становлять відповідно 0,662 та 0,03), а зі збільшенням середнього розміру пенсії за інвалідністю та навантаження на одне вільне робоче місце чисельність працюючих осіб з інвалідністю зменшиться (коефіцієнти еластичності становлять відповідно -0,205 та -0,142). Використання побудованої автором багатофакторної лінійної моделі дозволяє прогнозувати динаміку чисельності працюючих осіб з інвалідністю за динамічним рядом та здійснювати вибір дієвих інструментів інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Список літератури

1. Про становище людей з інвалідністю в Україні: Національна доповідь. Офіційний сайт Мінсоцполітики. URL: mlsp.gov.ua.
2. Підсумковий звіт „Моделі підтримки зайнятості та супроводу на робочому місці для людей з інвалідністю в країнах Європейського Союзу” за Спільною Програмою ПРООН, ЮНІСЕФ, ВООЗ, МОП „Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні”. 2016. URL: http://www.ud.org.ua/images/pdf/Final_Report_on_the_models_of_job_support_and_coaching_Ukr_fin.pdf.
3. Інформаційна довідка про основні соціально-економічні показники діяльності підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування. URL: <http://www.msp.gov.ua>; <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dijalnosti-ministerstva-socialnoyi>.
4. Національна доповідь „Про становище інвалідів в Україні”. Київ, 2018. 211 с.
5. Гришова І. Ю., Т. С. Шабатура Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент". Випуск 4, 2014. С. 183-187.
6. Маркіна І. А. Застосування нейронних мереж для кластерного аналізу кризового стану системи охорони здоров'я / І. А. Маркіна, Аль Ширафі Мохаммед Авад // Економічний часопис-XXI. – №162(11-12). – 2016. – С. 56-61.
7. Маркіна І. А. Економічні засади впровадження системи обов'язкового медичного страхування / І. А. Маркіна, Аль Ширафі Мохаммед Авад // Вісник Хмельницького національного університету. – 2016. – №4. – Том 2. – С. 158-161
8. Маркіна І. А. Розробка системи управління персоналом в умовах реалізації антикризової політики медичної організації / І. А. Маркіна, Аль Ширафі Мохаммед Авад // Вісник Сумського національного аграрного університету. - №12. – 2017. – 60-72.

References

1. Pro stanovy`shhe lyudej z invalidnistyu v Ukrayini: Nacional`na dopovid`. Oficijny`j sajт Minsoczpolly`ky`. Retrieved from: mlsp.gov.ua.
2. Pidsumkovy`j zvit „Modeli pidtry`mky` zajnyatosti ta suprodu na robochomu misci dlya lyudej z invalidnistyu v krayinax Yevropejs`kogo Soyuzu" za Spil`noyu Programoyu PROON, YuNISEF, VOOZ, MOP „Spry`yannya integracijnij polity`ci ta poslugam dlya lyudej z invalidnistyu v Ukrayini". (2016). Retrieved from: http://www.ud.org.ua/images/pdf/Final_Report_on_the_models_of_job_support_and_coaching_Ukr_fin.pdf.
3. Informacijna dovidka pro osnovni social`no-ekonomichni pokazny`ky` diyal`nosti pidpry`emstv, organizacij gromads`ky`x organizacij invalidiv, shho otry`maly` dozvil na pravo kory`stuvannya pil`gamy` z opodatкування. (n.d.). Retrieved from: <http://www.msp.gov.ua>; <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dijalnosti-ministerstva-socialnoyi>.
4. Nacional`na dopovid` „Pro stanovy`shhe invalidiv v Ukrayini”. Ky`yiv, 2018. 211 s.
5. Gry`shova I. Yu., T. S. Shabatura (2014). Social`ni investy`ciyi yak instrument realizaciyi social`no-orijentovanogo biznesu. *Visny`k Sums`kogo nacional`nogo agrarnogo universy`tetu*. Seriya "Ekonomika i menedzhment", 4, 183-187.
6. Markina I. A. Al` Shy`rafi, Moxammed. (2016). Zastosuvannya nejronny`x merezh dlya klasterного analizu kry`zovogo stanu sy`stemy` ohorony` zdorov`ya. *Ekonomichny`j chasopy`s-XXI*, 162(11-12), 56-61.

-
7. Markina I. A. & Al` Shy`rafi, Moxammed Avad. (2016). Ekonomichni zasady` vprovadzhennya sy`stemy` obov'yazkovogo medy`chnogo strahuvannya. *Visnyk Khmel'nycz'kogo nacional'nogo universy`tetu*, 4(2), 158-161.
 8. Markina I. A. & Al` Shy`rafi, Moxammed Avad. (2017). Rozrobka sy`stemy` upravlinnya personalom v umovax realizaciyi anty`kry`zovoyi polity`ky` medy`chnoyi organizaciyi. *Visnyk Sums'kogo nacional'nogo agrarnogo universy`tetu*, 12, 60-72.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.